

LEXIKOLOGICKÉ VÝSKUMY V ČASOPISE SLOVENSKÁ REČ¹

Olga Orgoňová – Alena Bohunická

*Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta,
Gondova 2, Bratislava
E-mail: olga.orgonova@uniba.sk, alena.bohunicka@uniba.sk*

ORGOŇOVÁ, O – BOHUNICKÁ, A. (2022): Research on Lexicology in the Slovenská reč Journal. In: *Slovenská reč*, 87/3, 164 – 185.

Abstract: Lexicology as the study of the lexical vocabulary of the Slovak language was not at the forefront of the journal's interest in the first two decades of its existence. The primary focus was put rather on the aspects of orthography and practical morphology, i.e. inflection. The theoretical basis of this subject only became a focus of interest after WWII. The peak of the theoretical definition of lexical semantics, which is the focus of this study, is associated with the name of J. Dolník. He eventually synthesized his partial studies published in journals in the monograph "Lexikológia" (1st edition 2003, 2nd edition 2007). The study also pays attention to the theoretical background, debates, and practical applications related to the approaches to lexical classification.

Keywords: lexicology, lexical semantics, classification of lexical stock.

Článok v skratke:

- Aspekty lexikológie pertraktované v časopise v prvej polovici 20. storočia majú podobu rozličností a nie sú stredobodom záujmu lingvistov.
- Prvú syntézu štrukturalistických lexikálnosémantických skúmaní vytvoril V. Blanár v 80. rokoch 20. storočia.
- Syntetickú teóriu lexikálnej sémantiky po komunikačno-pragmatickom obrate v lingvistike priniesol J. Dolník.
- Klasifikácie lexiky vznikajú najmä pre potreby lexikografických diel od druhej polovice 20. storočia a krížia sa v nich lexikologické kritériá so štylistickými.

1. ÚVOD

Lexikológia ako náuka o lexikálnej zásobe slovenčiny nebola v popredí záujmu časopisu v prvých dvoch desaťročiach svojej existencie. Primárna pozornosť bola orientovaná skôr na aspekty pravopisu a praktickej morfológie – ohýbania slov. Lexikologické otázky boli v tom čase v časopise pertraktované prevažne v podobe drobných rozličností na margo spisovnosti slov. V nich dominovali úvahy o pomere cudzích slov k domácim, ako aj binárne konfrontácie konkurujúcich si česko-slovenských náprotivkov, prípadne konfrontácie slovtvorných variantov slov.

Teoretické východiská predmetu sa stávajú predmetom záujmu až po druhej svetovej vojne. Vyvrcholenie teoretického vymedzenia lexikálnej sémantiky, ktorá

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-18-0176 *Sociálna inklúzia kultiváciou používania jazyka*.

je stredobodom pozornosti tejto štúdie, sa spája s menom J. Dolníka. Ten svoje parciálne štúdie publikované časopisecky napokon uplatnil v monografii *Lexikológia* (1. vyd. 2003, 2. vyd. 2007). V štúdií je tiež venovaná pozornosť teoretickým východiskám, diskusiám, aj praktickým konzekvenciám spätým s prístupmi ku klasifikácii lexiky.

2. FORMOVANIE PREDMETU LEXIKOLÓGIE

Otázky profilovania samotnej disciplíny lexikológie sa začínajú načrtávať v tomto časopise až po druhej svetovej vojne. Predstavy o budovaní lexikológie sa prelínajú s predstavami o potrebách budovania slovenskej lexikografie (porov. Jóna 1960, s. 242 – 253). Pritom sa odporúča opierať sa pri práci na výkladovom slovníku slovenčiny o české slovníky.

Ročník 1974 otvára štúdia J. Ružičku o hlavných črtách a úlohách slovenskej jazykovedy (1974, s. 3 – 9). V jeho štúdií sa konštatuje takmer výlučné využívanie metód štruktúrnej lingvistiky ako opory skúmaní systémovej determinácie jazykových javov. V nich vidí záruku ďalšieho rozvoja jazykovedy na Slovensku. Pritom veľmi progresívne upozorňuje aj na potrebu prekonať isté nedostatky štrukturalizmu (napríklad binárne členenie výskumu v duchu opozície „synchronia a diachronia“, ktoré má za následok, že sa neskúma jazyk v „panchrónii“, v časovom kontinuu, ale inklinuje sa buď k súčasnosti, alebo k minulosti). Následne ešte upozorňuje, že jazykoveda sa nesmie uzatvárať pred potrebami spoločenskej praxe.

To sú významné náznaky metodologických presahov za hranice štrukturalizmu smerom ku komunikačno-pragmatickým inšpiráciám. Tie sa napokon v slovenskom kontexte začali uplatňovať až ku koncu storočia v prácach J. Dolníka. Pokiaľ ide o explicitné vymedzenie úloh lexikológie, J. Ružička doslova hovorí: „Viac by sa mal zdôrazniť historický, etymologický a typologický výskum slovenskej lexiky, ako aj výskum funkčného rozvrstvenia súčasnej slovnej zásoby.“ (Ružička 1974, s. 9). Pokiaľ ide o načúvanie potrebám praxe, J. Ružička upozorňuje na potrebu budovania terminológií. Napokon v úvahách J. Ružičku o lexikológii je zmienka aj o budovaní frazeologickej teórie. Obom (sub)disciplínam sú v tomto špeciáli venované samostatné štúdie.

O rok neskôr Š. Peciar (1975, s. 65 – 71) vo vzťahu k lexikológii konštatuje vznik vysokoškolských učebníc slovenskej lexikológie od dvoch autorov: J. Horeckého (1971, 1. zv.) a P. Ondrusa (1972, 2. zv.). Nezmieňuje sa pritom o stave lexikálnej sémantiky. Príspevky s týmto zameraním sú, pravda, rozdistribúované aj po iných časopisoch, zborníkoch či monografiách od polovice storočia – lexikálnej sémantike sa venuje napríklad J. Horecký, V. Blanár, E. Sekaninová či L. Dvonč. Na stránkach SR je teda len časť z nich, prevažná časť je spätá s potrebami lexikografickej aplikácie. Od 80. rokov však dochádza k výraznému pokroku aj v teórii lexikál-

nej sémantiky. Na pozadí systémovolingvistických východísk dospieva slovenská lingvistika ku konceptualizácii a systematickému rozpracovaniu vzťahov podstatných pre organizáciu lexikálneho systému (synonymia, antonymia, polysémia, homonymia, paronymia, konverzia, rodovo-druhovú vzťahy, presupozíčné vzťahy). Najviac priestoru sa venuje synonymii, polysémii a homonymii.

3. LEXIKÁLNA SÉMANTIKA

Otázky lexikálnej sémantiky sa programovo dostávajú do popredia od začiatku 50. rokov 20. storočia v súlade s tým, že problém významu slova bol pre marxistickú jazykovedu vtedajších čias jednou z ústredných výziev, čo sa nemohlo neprejavíť aj na stránkach časopisu. Metodologické otázky lexikálnej sémantiky sú spočiatku v úzadí a výklad je orientovaný na potreby didaktickej a lexikografickej praxe. Porovnajme napr. prehľadový, didaktizujúci príspevok E. Jónu *Význam slov* (1950, s. 207 – 213), spracovaný na účely gymnaziálneho vzdelávania. Autor v ňom rekapituluje aktuálny stav poznatkov v oblasti sémantiky, vyčleňuje rozsahovú a obsahovú stránku významu slov, ich funkčnú platnosť a citové zafarbenie, charakterizuje synonymiu, homonymiu a opozitnosť v lexikálnom systéme. Poznatzky zo sémantiky na lexikografické účely systematizuje V. Budovičová v príspevku *Spracovanie významovej štruktúry slov vo výkladovom slovníku* (1955, s. 14 – 29). Zameriava sa na diferenciáciu typov významov (podľa Vinogradova rozlišuje voľné významy, frazeologicky viazané významy a funkčne podmienené významy), ustalať zásady poradia významov v jednojazyčnom slovníku. Prínosom štúdie je vyčlenenie rôznych spôsobov výkladu významu, autorka rozlišuje zhustený, opisný a náučný výklad, zvlášť rozoberá výklad prostredníctvom synonyma (1955, s. 22 – 27). Osobitne táto štúdia poukazuje aj na problematiku významového odtienku, ktorú podrobnejšie v samostatnej štúdii *Z otázok spracovania významových odtienkov v slovníku* rozpracováva neskôr Š. Peciar (1960, s. 157 – 162).

Metodologické otázky lexikálnej sémantiky sa výraznejšie stávajú témou až v 70. rokoch a naplno sa rozvinú v 80. rokoch. Ucelenú syntézu lexikálno-sémantických skúmaní prináša mimo stránok tohto časopisu monografia V. Blanára *Lexikálno-sémantická rekonštrukcia* (1984) ako zhrnutie výsledkov výskumu najmä slovenskej historickej lexiky, ale aj lexiky slovenských nárečí a spisovného jazyka. Blanárove úvahy sú dobre podopreté všeobecnojazykovednými poznatkami a predstavujú vyvrcholenie 40-ročných sémantických skúmaní po druhej svetovej vojne (porov. bilanciu štyridsiatich rokov slovenskej jazykovedy v podaní Š. Peciar 1985, s. 129 – 167). V metodologickom príspevku *Členenie významovej stavby slova* (1988, s. 72 – 83) publikovanom v Slovenskej reči označuje V. Blanár nasledovné aspekty lexikálneho významu ako kľúčové pre jazykovedný výskum: status lexikálneho významu v ontológii obsahovej stránky jazykového znaku, metodológiu vymedzenia lexi-

kálneho významu, metódy sémantickej analýzy (Blanár 1988, s. 72). Sémantická analýza mala mať charakter rekonštrukcie významu prostredníctvom rozkladu na komponenty v duchu idey, že „význam jednotlivých slov možno opísať sémantickými dištingtívnymi príznakmi, tzv. sémami klasifikačného, identifikačného a špecifikačného charakteru“ (Blanár 1984, s. 31). Východiskom analýzy bolo slovo v rôznych kontextoch, pričom sa skúmala jeho distribúcia a spájateľnosť na syntagmatickej osi, ako aj vzťahová analýza v lexikálno-sémantickej paradigme (Blanár 1988, s. 73). Ukážky významovej analýzy konkrétnych slov sú obsahom šiesteho čísla 54. ročníka SR (1989) v príspevkoch E. Tibenskej *Séma mimovoľnosti vo významoch slovesných lexém označujúcich psychofyzické deje a stavy* (1989, s. 321 – 333), R. Kuchara *Čiastkový lexikálno-sémantický systém žalovať – žaloba vo vývine slovenčiny* (1989, s. 342 – 351) či J. Horeckého *Sémantická štruktúra slovesa rezignovať* (1989, s. 360 – 362). Pravdaže, už skôr sa objavujú aplikácie komponentovej analýzy na konkrétne slová v podaní V. Blanára (*Významová stavba slov paskuda, paskudník v slovenčine*, 1974, s. 80 – 84; *Formovanie lexikálno-sémantickej skupiny výrazov začať/otvoriť súdne konanie, rokovanie, zasadnutie*, 1982, s. 65 – 76 a i.).

V lingvistickej lexikálnej sémantike našla v tomto období odozvu logická sémantika, pričom sa hľadá logický základ jazykových kategórií. V príspevku *Logické princípy organizácie slovnej zásoby* (1987, s. 129 – 138) považuje J. Dolník za tri základné logické organizačné princípy slovnej zásoby klasifikáciu, implikáciu a presupozíciu. Na báze logických vzťahov potom vysvetľuje autor antonymiu (Dolník 1988, s. 83 – 93), paronymiu (Benkovičová – Dolník 1986, s. 153 – 162), polysémiu (Dolník 1984, s. 329 – 337), homonymiu (Dolník 1987, s. 92 – 101), lexikálne presupozície (Dolník 1986, s. 10 – 20), samostatný príspevok venuje vnútroslovnej konverzívnosti (Dolník 1985, s. 257 – 265). V štúdiách z lexikálnej sémantiky z tohto obdobia našli významný ohlas práce J. D. Apresiana a teórie Ch. Fillmora, čo okrem príspevkov J. Dolníka dokladá aj text S. Ondrejoviča (1982, s. 204 – 212) k analýze sémantiky slovíec *zdediť, zanechať, odkázať*. Články písané z logicko-lingvistických pozícií vznikajú, prirodzene, v diskusii s českými prácami z logickej sémantiky (reprezentovanej E. Hajičovou).

Kľúčový posun vo výskumoch v oblasti lexikálnej sémantiky predstavujú v deväťdesiatych rokoch metodologické otázky, ktoré relativizujú adekvátnosť odrazovej teórie lexikálneho významu, panujúcej v 70. a 80. rokoch 20. storočia. S týmito otázkami prichádza J. Dolník smerujúci vo svojom uvažovaní k odschematizovaniu modelu lexikálneho významu, k jeho priblíženiu k empirickej realnosti a k pragmatizácii lexikálnej sémantiky. Táto pragmatizácia je spojená s opisom lexikálneho významu ako prototypovo organizovaného útvaru (Dolník 1991, s. 193 – 202), ktorý sa objavuje ako alternatíva k opisu významu ako štruktúry invariantných sémantických komponentov. Prototypová koncepcia významu predstavuje smer, ktorý sa

v opozícii k dovtedy panujúcemu klasifikačnému prístupu založenému na reflexívnej logike zaujíma o logiku s príznakovým atribútom „prirodzená“.

J. Dolník týmto v 90. rokoch otvára možnosti prístupov k lexikálnemu významu a zároveň prekračuje hranice veľmi solídne vypracovaného modelu, ktorý znamenal vyjasnenie otázok lexikálnej sémantiky. Hoci k vypracovaniu klasifikačného modelu výrazne prispel aj on sám, v momente, keď bol model jasný a uvažovanie išlo samé od seba, vedec zmenil metodologický kurz. Upozornil, že nestačí, čo ponúka „jedna“ lingvistika. Napodiv a žiaľ, okrem príspevkov J. Dolníka našla prototypová koncepcia významu len sporadický ohlas vo vedeckých štúdiách publikovaných v SR. Príkladom je text Z. Dobříka *Lexikálny význam anglicizmov a iných slov cudzieho pôvodu v slovenčine a nemčine* (2005, s. 321 – 337), kde sa komplementárne využíva klasifikačný aj prototypový prístup pri interlingválnej analýze lexikálneho významu prevažne anglicizmov (*diler, boom, star, draft, counter, sprejer, mobil, airport* a i.) v nemčine a v slovenčine. Kvantitatívne zastúpenie článkov uplatňujúcich prototypový prístup k lexikálnemu významu sa však nedá porovnať s množstvom článkov, ktoré rozvíjajú systémovolingvistickú lexikálnu sémantiku. Napokon ešte možno spomenúť príspevok, ktorý sa v období vzniku vychýľuje z radu. Je to text S. Ondrejoviča (1985, s. 109 – 113) o slovnom spojení *spáchať atentát*. V ňom sa otázka, či sa spojením vyjadruje aj príznak „vykonania smrti“, overuje sociolingvistickou sondou, pričom sa zisťuje, ako význam vnímajú samotní používatelia. Táto sociolingvistická sonda do empirie je vo svojej dobe odvážnym obohatením klasických metód používaných pri lexikálnosémantickej analýze.

3.1. SYNONYMIA, ANTONYMIA, PARONYMIA

Otázky späťe so synonymami boli aktuálne od počiatkov vzniku časopisu. V prvých troch desaťročiach sa popisuje využitie synonym v rôznych štýloch a pozornosť sa venuje vzťahu nocionálnych a expresívnych synonym (porov. napríklad charakteristiku slov v rámci cyklu *Slovenské slovesá* od J. Mihála 1933/1934, s. 129 – 131). Od 60. rokov sa bádania sústreďujú na organizujúci a systémotvorný potenciál synonymie v slovnej zásobe a obracia sa pozornosť na významovú stránku. Z tohto pohľadu je významná jednak štúdia J. Matejčíka *Identita pojmu ako základ synonymických vzťahov* (1967, s. 273 – 279), kde sa autor venuje signifikatívnej a denotatívnej stránke synonym, ale hlavne dlhoročná práca Márie Pisárčikovej. Tá so svojimi štúdiami dominuje v oblasti lexikálnej synonymie, pričom sa venuje teoretickým otázkam synonymie i problémom spojeným s lexikografickou praxou. V príspevku *Synonymický rad ako východisko pri štúdiu lexikálnej synonymie* (1976, s. 3 – 10) objasňuje príčiny vzniku synonym, poukazuje na vplyv tzv. významovej asimilácie na synonymické vzťahy, osobitne sa zaoberá otázkou synonymického radu, ktorý považuje za východisko skúmania lexikálnej synonymie, približuje problematiku

hraníc synonymického radu a funkciu „významového jadra“. Autorka takisto rozlišuje „pravé“ (languové) a kontextové synonymá a všima si využívanie synonymím ako kontextových antoným. V práci *Synonymické vzťahy slovesno-menných spojení* (1977, s. 144 – 153) si M. Pisárčiková ďalej všima slovesno-menné spojenia z hľadiska štylistických rozdielov vo vzťahu k jednoduchým slovesám. V článku *Synonymia slovies v uvádzacích vetách* (1978, s. 210 – 216) sprehľadňuje sémantické skupiny slovies, ktoré môžu vystupovať ako synonymá slov *hovorit'* a *vraviet'*. Vo svojich štúdiách vychádza hlavne z českej práce J. Filipca *Česká synonyma z hlediska stylistiky a lexicologie* (1961) a takisto z prác sovietskych lexikológov. Tento vplyv sa odzrkadľuje na ustáľovaní synonymickej terminológie v slovenskej jazykovede.

Na stránkach SR sa objavuje téma synonymie aj v súvislosti s frazeológiou. J. Matejčík si všima osobitosti synonymických vzťahov medzi slovami a frazeologickými jednotkami (1968, s. 26 – 32). J. Mlacek (1979, s. 3 – 9) sa pokúsil o určenie hranice medzi synonymnými frazeologizmami a lexikálnymi variantmi frazeologizmu, pričom sa táto problematika ukázala ako ohraničená len na ustálené prirovnania.

V sérii príspevkov k lexikálnej synonymii je zaujímavý pokus Márie Ivanovej-Šalingovej o zostavenie vyčerpávajúcej onomaziologickej lexikálnej paradigmy k pojmu *nohavice* (1981, s. 43 – 46). Podáva v ňom pomenovania nohavíc z repertoára celej šírky národného jazyka, aby vyriešila problém gramatickej adaptácie slova *džínsy* v slovenčine. Jej návrh na dvojrodovú adaptáciu sa zhoduje so súčasnou kodifikáciou aj praxou.

Bilancujúci prehľad o stave riešenia lexikálnej synonymie prináša na konci 80. rokov F. Kočiš v článku *Synonymia a synonymá z lexicologického aspektu* (1988, s. 37 – 48). Ako pretrvávajúcu výzvu pre ďalší výskum vidí autor problém členenia synonymím, otázku vzťahu nociónálnych a expresívnych synonymím, ako i zaradenie expresívnych synonymím k štylistickým synonymám. Posledná otázka sa v ďalšej teórii riešila vyčlenením pragmatických synonymím (porov. Dolník 2003). F. Kočiš sa vo svojom príspevku prikláňa ku všeobecne rozšírenej téze, že synonymá sa môžu utvárať iba v rámci toho istého jazykového či komunikačného útvaru (iba v rámci slangu, v rámci nárečia, v rámci spisovného jazyka atď.), za synonymá tak autor nepovažuje dvojice *hlúpost' – volovina*, *futbal – fucik*, *kolíska – belčov*). Na neudržateľnosť tohto postulátu narážajú doklady v štúdiách M. Pisárčikovej, ale aj v štylistických monografiách J. Místrika.

Vo viacerých štúdiách o problematike lexikálnej synonymie sa obzvlášť pripomínala dôležitosť formulovania teoretických postulátov vzhľadom na lexikografickú prax a ich overovanie v nej (porov. Tibenská 1991, s. 294). Významnú štúdiu o synonymii adjektív s ilustračným lexikografickým spracovaním adjektíva *velký* prináša E. Tibenská (1991, s. 294 – 305), synonymii v lexikografii sa potom venujú viac aj M. Pisárčiková (1992, s. 220 – 227) či K. Buzássyová (1997, s. 72 – 80).

Oveľa menej pozornosti v porovnaní s problematikou lexikálnej synonymie sa na stránkach SR venuje antonymii, tá bola všeobecne spracovaná medzerovito v slovenskej lexikologickej literatúre. Túto medzeru sa podujal zaplniť J. Dolník svojou štúdiou *Antonymá z logického a lingvistického hľadiska* (1988, s. 83 – 93). Jeho uchopenie antonymie vychádza z rozlíšenia logických vzťahov kontrárnej, kontradiktorickej, konverzívnej a vektorovej protikladnosti. Tie sú aj základom klasifikácie antonym na graduálne (*dobrý – zlý, teplý – studený*), vektorové (*vchádzať – vychádzať*), komplementárne (*ženatý – slobodný, zdravý – chorý*) a konverzné antonymá (*vyhrať – prehrať, príčina – následok*). Poznatky z tejto štúdie sú využité aj v lexikograficky zameranom príspevku A. Oravcovej o antonymách vo výkladovom slovníku (1992, s. 298 – 303).

Ako jav príbuzný synonymii a antonymii sa konceptualizuje aj paronymia, pozornosť jej venujú J. Benkovičová a J. Dolník (1986, s. 153 – 162). Na základe gramatickej a formálno-sémantickej charakteristiky prinášajú autori do slovenskej jazykovedy definíciu paronym ako gramaticky zhodných slov „vo vzťahu takej formálno-sémantickej ekvipolentnej opozície, ktorá sa zakladá na zvukovej príbuznosti, vyplývajúcej zo zhodnej koreňovej morfémy alebo čiastočnej fonematickej zhody a na spoločnom lexikálnosémantickom komponente, ako aj na výrazne odlišujúcich sa, ale nie protikladných komponentoch, v dôsledku čoho sa tieto slová potenciálne zamieňajú v reči“ (1986, s. 159). Morfematické lexikálne paronymá tak nachádzame medzi odvodenými prídavnými menami (*zmyselný – zmyslový, hlasný – hlasový, rozumný – rozumový, dažďový – daždivý, krvný – krvavý, škodný – škodlivý*), predponovými slovesami (*nasoliť – osoliť, nahriať – zohriať, navariť – uvariť – dovariť – prevariť*), odvodenými podstatnými menami so spoločnou koreňovou morféмой (*spotrebiteľ – spotrebič, nositeľ – nosič, strojník – strojár, žalobník – žalobca, pracovník – pracovisko*). Fonematické lexikálne paronymá predstavujú slovné dvojice či rady *hučať – bzučať – bručať – zurčať – drnčať – kňučať – bučať, štrkať – štrngat* a pod.

3.2. SEMAZIOLÓGIA

V semaziologickom výskume sa najviac pozornosti venovalo polysémii a otázkam vzťahu polysémie a homonymie, pričom sa kontinuálne riešil problém hraníc medzi nimi (porov. príspevky od autorov Š. Peciar: *O homonymite neohybných slov*, 1955, s. 337 – 343; E. Sekaninová: *Z lexikografickej problematiky*, 1954, s. 78 – 82; J. Dolník: *Sémantická obmena slova a homonymia*, 1987, s. 92 – 101; okrajovo aj J. Findra, ktorý sa primárne zameriava na funkčné možnosti využitia polysémie a homonymie v texte a kontexte, 1978, s. 129 – 139).

Podobne ako je to pri synonymii, aj otázky homonymie a polysémie boli prvotne späté s problémami lexikografickej praxe. V 50. rokoch reaguje Š. Peciar svojim

príspevkom na aktuálnu otázku homonymie neohybných slov: pokladať slová s tým istým lexikálnym významom, ale s rôznymi gramatickými významami za jednu lexému alebo ide o homonymá? (*vedľa* ako príslovka a predložka). Peciar zavádza pojem gramatickej homonymie (odlišnej od homonymie gramatických prípon) v súvislosti s prípadom gramatických slov v rozličných gramatických funkciách (1955, s. 337 – 343). Vo svojich príspevkoch rozlišuje etymologické vs. historické homonymá, úplné a čiastočné homonymá. Osobitne sa venuje štruktúrnej homonymii, teda homonymii odvodených slov v príspevkoch o homonymii slovesných predpôn (1961, s. 337 – 354, 1962, s. 3 – 22). Rozlišuje štyri typy homonymie slovesných predpôn: 1. homonymiu gramatickej predpony a lexikálnej, resp. modifikačnej predpony, 2. homonymiu rozličných modifikačných funkcií tej istej predpony, 3. homonymiu modifikačnej predpony (vyjadrujúcej spôsob slovesného deja) a lexikálnej predpony a 4. homonymiu protikladných významov lexikálnej predpony (Peciar 1962, s. 12). Tieto prípady zahŕňajú aj javy, ktoré sa neskôr hodnotia ako kosémia, porovnajme príspevok N. Janočkovej, ktorá sa k tejto problematike vracia v príspevku *O kosémii predponových slovies* (2002, s. 321 – 329). Fenomén kosémickosti ako atribútu hraničnej nepravej polysémie sa vzťahuje, pravda, aj na mená, nielen na slovesá: porov. *čistič* (osoba) – *čistič* (stroj); *chlpáň* (chlpatý človek) – *chlpáň* (chlpaté zviera) a i. To síce nejasne, ale predsa v jednom heslovom (kosémickom) slove reflektujú aj kodifikačné lexikografické diela (Krátky slovník slovenského jazyka – KSSJ, 2003 aj Pravidlá slovenského pravopisu, 2013). K rozpadu nepravých polysémantov typu *čistič* či *chlpáň* na homonymné jednotky dochádza v nekodifikačnom Slovníku súčasného slovenského jazyka (SSSJ, 2006, 2011), čo je vzhľadom na komponentovú teóriu lexikálneho významu otázne.²

J. Dolník (1987, s. 92 – 101) pristupuje k homonymám ako k lexikálnosémantickému javu, ktorý je výsledkom synchronnej dynamiky v procese sémantického rozštiepenia slov (u Peciaru historické homonymá). Tak sa homonymá ukazujú ako vyústenie istého typu lexikálnej polysémie. Autor tak nadväzuje priamo na svoju

² J. Dolník upozorňuje na nejednoznačnú povahu gramatických významových segmentov už pri monosémickej lexikálnej jednotke. V poznámke o komponentovej stavbe lexikálneho významu vo svojej *Lexikológii* píše: „V odbornej literatúre sa často stretávame s nejasnosťou v súvisi s vymedzovaním „hornej“ hranice lexikálneho významu... Ide o otázku, či napr. komponent „životné“ je súčasťou lexikálneho významu, alebo komplexného významu slova. Do komplexného významu slova sa zahŕňajú aj kategoriálne komponenty, pomocou ktorých sa sémanticky vymedzujú slovné druhy... Tieto komponenty nemajú „čistú“ lexikálnosémantickú povahu, lebo určujú lexikálno-gramatickú charakteristiku jednotiek“ (Dolník 2003, s. 21). Teraz si nad rámec týchto úvah o „identite“ lexikálneho významu pripomeňme štatút polysémie (viacvýznamovosti vnútri jedného slova) ako významovú spätosť dvoch súvisiacich lexikálnych významov. Tak napríklad pri slove *chlpáň* je nesporné, že nezávisle od toho, či ide o gramatickú životnosť, alebo neživotnosť, významy „chlpatý človek“ aj „chlpaté zviera“ sú spojené spoločným komponentom „chlpatosť nositeľa“. To je argument v prospech toho, že významy lexikálnej formy *chlpáň*: 1. chlpatý človek a 2. chlpaté zviera patria do jedného polysémantu.

vplyvnú (ako sa neskôr ukázalo) štúdiu o vzťahoch medzi významami v polysémických slovách (1984, s. 329 – 337), v ktorej vyčleňuje druhy polysémie. Zo signifikatívneho hľadiska je základom rozlíšenie implikačného a klasifikačného typu vzťahov medzi významami. K implikačnému typu sa potom priraduje metonymický a konverzný vzťah, klasifikačný typ zahŕňa rodovo-druhový vzťah (ako základ pre špecifikáciu významu), druhovo-rodový vzťah (ako základ pre generalizáciu významu) a similačný vzťah (ako základ pre metaforu). Pre homonymiu je podstatné odlíšenie priamej a nepriamej (sprostredkovanej) polysémie, pričom rozdiel spočíva v stupni blízkosti či príbuznosti východiskového a odvodeného významu, ktoré môžu mať spoločný prvok ako súčasť významu (priama polysémia), alebo nemusia, spoločný prvok môže byť len implikovaný východiskovým významom, čo je bežné pri metafore. Práve nepriamu polysémiu považuje J. Dolník za zdroj homonymie. Autor vysvetľuje vo svojich štúdiách polysémiu prostredníctvom analógie ku tvoreniu slov, v zhode s tým sa potom rozlišuje základový význam a odvodený význam, hovorí sa o sémantickej derivácii, derivačnom základe a derivačnom príznaku (Dolník 1984, s. 329).

V samostatnej štúdii J. Dolník ďalej objasňuje vzťah vnútroslownej konverzie (1985, s. 257 – 265), nadväzujúc na teóriu J. D. Apresiana. Semaziologický cyklus svojich príspevkov kompletizuje autor štúdiou k presupozíčným vzťahom v slovnej zásobe (1986, s. 10 – 20). Táto séria štúdií, ktorá vznikla v krátkom čase a vyriešila základné problémy lexikálnosémantickej stavby slovenčiny, patrí k zlatému fondu SR a našla ohlas u mnohých ďalších autorov. Klasifikáciu významových vzťahov v rámci polysémantov využili v príspevkoch publikovaných v SR aj J. Šikra pri objasnení polysémie prísloviak (1990, s. 193 – 203) či D. Oroszová pri výklade metafory (1988, s. 12 – 18) a metonymie (1988, s. 211 – 216) v terminológii.

3.3. HODNOTIACA A EXPRESÍVNA LEXIKA

Citová, hodnotiacia a expresívna lexika mala tradične významné postavenie v lexikologickom uvažovaní, čo sa premietlo i v prvých klasifikáciách slovnej zásoby v 50. rokoch – v nich tvorila základ členenia lexiky opozícia citovo neutrálnych (nociálnych slov) a citovo zafarbených (emocionálnych) slov (porov. Šalingová 1955, s. 44 – 47; Horecký 1956, s. 64 – 70). Zároveň sa slovenská lexikológia pasovala s problémom rozlíšenia emocionálnych slov od „štylisticky zafarbených“ slov či slov so štylovou príslušnosťou (porov. Horecký 1956, s. 68 – 70).

Téma hodnotiacej lexiky sa v časopise objavuje kontinuálne počas celého obdobia jeho existencie. Pravda, v tridsiatych rokoch majú úvahy o hodnotiacej lexike predteoretický charakter a vyskytujú sa v súvislosti s výkladom významu konkrétnych slov, pričom sa intuitívne rozlišuje medzi citovým hodnotiacim významom a hodnotiacim významom vyjadrujúcim postoj na základe napr. estetických kritérií.

To môžeme vidieť v rámci cyklu *Slovenské slovesá* od J. Mihála (1933/1934, s. 129 – 131), ktorý pri slovesách *dubasiť* a *duritiť* zachytáva, že sémantika prvého sa viaže na vyjadrenie negatívneho hodnotiaceho postoja na základe estetického kritéria, zatiaľ čo sémantika druhého na vyjadrenie negatívneho citového hodnotenia (s. 130). Hodnotiaci príznak v prípade sloves ako *drbať*, *drviť* charakterizuje autor ešte pomocou tradičnej a empiricky usadenej vertikálnej klasifikácie štýlov, keď konštatuje, že slovo *drbať* „v slušnej spoločnosti, hlavne v dámskej, nesmieme použiť“ (s. 129); inde hovorí, že „slovenský estetický cit vyhýbal sa skupine *drt-* skupinou *drv-*, lebo prvá sa ponáša na neestetickú skupinu *trt-*“ (s. 130).

Jednako evidovanie hodnotiacej lexiky a jej výklad je v tomto období silne orientované na citový príznak. V tomto duchu sú koncipované viaceré príspevky B. Letza, ktorý sa v rámci skúmania emocionálneho aspektu jazyka venuje aj emocionálnej lexike. B. Letz upriamuje zvlášť pozornosť na hypokoristiká ako súčasť „domácej reči“ (1934/1935, s. 163 – 168) a v rámci toho aj detskej reči v slovách ako *bubák*, *bobák*, *bábika*, *búvať*, *bumbať*, *buvikať*, *buvičkať*, *buvinkať*, *cucu*, *čača*, *čeče*, *čečenka*, *čačaný*, *čičať*, *čičíkať*, *čučko*, *havko*, *haja*, *hajuškať*, *kukuk* a pod. (1933/1934, s. 224 – 233). Ďalej sa autor zaujíma o ľudové hodnotiace výrazy preniknušie do umeleckej tvorby (*Deminutíva v poézii Janka Kráľa*, 1937/1938, s. 273 – 280), pričom sa sústreďuje hlavne na melioratívnu funkciu hodnotiacej lexiky.

Istý posun v teoretickom uchopení emocionálnej lexiky predstavuje jej vysvetľovanie v prepojení s pojmom expresivity, pričom citovosť sa viaže na obsahovú, významovú stránku expresivity v opozícii ku zvukovej stránke expresivity. V tomto duchu uvažuje aj J. Sliachan (1942/1943, s. 33 – 35, 110 – 114) o „citovom zafarbení“ (pozitívnom aj negatívnom) či „citovom prízvuku“ slova, ktoré vysvetľuje na pozadí psychologických, sociálnych, funkčných či kultúrnych činiteľov, a na druhej strane o zvukovej expresivite.

Zatiaľ čo doteraz spomenuté príspevky predstavovali skôr „ohmatávanie“ fenoménu expresívnej lexiky, text R. Schneka s názvom *K otázke expresívnych slov* (1956, s. 72 – 76) už ponúka solídny teoretický model. Rozoznáva v ňom dva činitele, ktoré motivujú expresívne pomenovanie (či už ide o významovú alebo zvukovú expresivitu): 1. obsahové stvárnenie mimojazykovej skutočnosti (napr. intenzita vlastnosti, sila činnosti a pod.), 2. subjektívna stránka pomenovávateľa, ku ktorej patria napr. povahové dispozície i jeho citová reakcia (dominantný a rozhodujúci faktor). Táto, i ďalšie dve štúdie v rovnakom čísle SR, jedna o deminutívach od M. Hayekovej (1956, s. 76 – 79) a druhá štúdia o augmentatívach od E. Smieškovej (1956, s. 79 – 81), vznikli v rámci vyrovnania sa s miestom expresívnych slov v slovníku spisovného jazyka a ich štylistickou charakteristikou v ňom. Tejto problematike venovala priestor už o rok skôr M. Šalingová v rámci štúdie o štylistickej charakteristike slov v normatívnom slovníku (1955, s. 40 – 49).

Český příspěvek I. Němca (1987, s. 357 – 361) z historickej lexikológie využíva teoretický model J. Zimu predstavený v 60. rokoch (Zima 1961) a na pozadí neho autor objasňuje adherentnú expresivitu slova *bagáž* v slovenčine a synonymických výrazov *zberba*, *banda* v etymologických a interlingválnych súvislostiach.

Teória expresívnych slov sa výrazne posúva dopredu koncom 80. rokov zásluhou J. Dolníka, ktorý objasňuje slová s citovým hodnotiacim významom na gnozeologickom základe v súlade s tézou o jednote poznania a hodnotenia (1989, s. 30 – 39). Základom pre explanáciu citovo-hodnotiacich slov je odlišenie poznania, hodnotenia a prežívania, ktoré sa do obsahu slov premietajú ako kognitívna zložka, intelektuálne hodnotiaci komponent a citovo hodnotiaci prvok vo vzájomnom prepojení. V rámci systémovej lexikálnej sémantiky autor potom triedi slová na opisné a hodnotiace, a to intelektuálne hodnotiace a citovo hodnotiace (1989, s. 32). V kontinuite s modelom expresivity v monografii J. Zimu (1961), ktorý rozlišuje inherentnú, adherentnú a kontextovú expresivnosť, rozlišuje potom aj J. Dolník vzhľadom na spôsob prítomnosti citovo hodnotiaceho príznaku v obsahu slov: 1. slová s virtuálnym citovo hodnotiacim významom (*dieta*, *drevo*, *hus* – pri ktorých sa citovo hodnotiaci prvok aktualizuje v ustálených prenesených použitiach a prirovnaniach), 2. slová s potenciálnym citovo hodnotiacim významom (*strašidlo*, *anjel*, *diabol* – pri nich sa citový príznak viaže na intelektuálne hodnotiaci príznak vo význame), 3. slová s citovo hodnotiacim významom (*driehmat*, *škriekať* – inherentne expresívne slová s citovým komponentom priamo vo význame) a 4. slová s afektívne hodnotiacim významom (slová s maximálnou citovou zainteresovanosťou subjektu, napr. *šaliet*, *božský*, *úžasný* a pod.) (Dolník 1989, s. 32). Ucelenú teóriu axiologických slov vytvoril J. Dolník v nasledovnom období, v priebehu 90. rokov.

Za hranicami lexikálnej sémantiky skúma hodnotiacu dimenziu jazykových prostriedkov J. Sokolová v príspevku *Negatívna axiologická disponibilita jazykových prostriedkov: predpoklady a konzekvencie* (2020, s. 265 – 281). Autorka čiastočne nadväzuje na teóriu axiologických slov J. Dolníka, ide však o výskum axiologickej perspektívy jazykových jednotiek rôznych rovin. Sémantiku interpretuje v prepojení so syntagmatikou výrazov a pragmatickými okolnosťami.

4. ÚVAHY O KLASIFIKÁCIÍ LEXIKÁLNEJ ZÁSObY

So systematickým návrhom na klasifikáciu lexiky prišiel už v 50. rokoch J. Horecký v príspevku *Členenie slovnej zásoby* (1956, s. 64 – 70). Autor berie do úvahy kritériá relevantné do dnešných čias: z hľadiska spisovnosti sa rozlišuje lexika spisovná vs. nespisovná, t. j. hovorová, slangová, vulgárna, ľudová a nárečová; z hľadiska času sa vydeľujú neologizmy, archaizmy a historizmy; zo štylistického hľadiska slová knižné, rečnícke, básnické a slová odborného a publicistického štýlu. Pravda, Horecký považuje všetky tieto príznaky za štylistické kritériá a na základe

nich vytvára „štylistické členenie“ slovnej zásoby, ktoré považuje za relevantné pre lexikológiu (na rozdiel od členenia morfológického – na slovné druhy, slovotvorného a pojmového). Tieto príznaky sa v novej odbornej literatúre označujú vhodnejšie ako suprasémantické, aby sa odlišili od funkčnostylistickej príslušnosti v pravom zmysle slova. Suprasémantickú povahu týchto príznakov vnímal aj J. Horecký, keď popri nich vyčlenil emocionalitu, ktorú považoval za príznak viazaný na význam, preto v opozícii k nociónálnym slovám vydělil samostatnú skupinu emocionálnych slov (ironické, žartovné, detské, pejoratívne, citoslovcia, odvodené expresívne slová, onomatopoické slová).

Diferencované prístupy ku klasifikácii lexikálnej zásoby v slovenskej, ale aj českej lingvistike od polovice 20. storočia po 80. roky z prác M. Šalingovej, J. Horeckého, J. Mistríka, J. Findru, F. Čermáka a i. (na pozadí lexikologických a štylistických kritérií) zbilancoval F. Kočiš. V diskusnom príspevku v SR v roku 1989 naznačil cestu k akceptabilnej jednotnej klasifikácii (Kočiš 1989, s. 158 – 170). Príkloňnil sa k preferovaniu lexikologických (systémových, normatívnych) kritérií pred klasifikáciou lexikálnych prostriedkov na báze ich štylistickej hodnoty. To druhé je – ako píše – problematické vzhľadom na jestvovanie adherentnej (sekundárnej, nestálej) štylistickej hodnoty.

Príkloň k lexikologickej typológii podmienil aj fakt, že v štylistických typológiách z predošlých desaťročí (napríklad v prácach M. Šalingovej, J. Mistríka, J. Findru, ale aj v učebnici lexikológie Ondrusa – Horeckého – Furdíka z roku 1980) boli diskutabilne vyčleňované expresívne výrazy oproti nociónálnym, čo nesúvisí so štylistickou hodnotou, ale s lexikálnou sémantikou, teda s jadrom významu slov. Treba dodať, že vo všetkých dovtedajších podobách typológií sa pritom uplatňovalo binárne štruktúrovanie z pozícií spisovnosť – nespisovnosť, nociónálnosť – expresívnosť, aktívnosť – pasívnosť (používania slov), teda akési „čierno-biele“ triedenie, ako to vidíme u J. Horeckého (1956, s. 64 – 70).

„Systémovolingvistická“ argumentácia v prospech lexikologickej klasifikácie F. Kočiša bola v iných súvislostiach obohatená o sociolingvistické nazeranie na lexiku ako nástroj na uspokojovanie komunikačných potrieb používateľov. Tak to v spojení s úvahami o dynamike lexiky vníma K. Buzássyová. Okrem potreby reflektovania potrieb komunikantov tiež vyzdvihuje aj úvahu E. Paulinyho o potrebe vyvažovania tendencií (dynamickosti vo vzťahu k tzv. pružnej stabilite). To vníma ako základ rovnováhy v lexike (Buzássyová 2002, s. 159 – 164). Vyššie uvedené idey našli odozvu v klasifikácii J. Dolníka v jeho knihe *Lexikológia* (2003). V poňatí J. Dolníka sa oporou triedenia lexiky stáva suprasegmentálna („prídavná“) hodnota lexikálnych prostriedkov riadená potrebami komunikantov. V lexike sa profilujú nebinárne (kontinuálne) škály lexikálnych jednotiek na pozadí parametra spisovnosť, štýl, čas a pôvod.

Túto klasifikáciu si osvojujeme ako rámeček na prehľad štyroch tried lexiky v súlade s ich pertraktovaním v jubilujúcom 90-ročnom časopise v roku 2022. Rátajúc, že otázkam spisovnosti, štylistickým otázkam, časovej kontinuite jazyka v diachrónií, ako aj aspektom cudzosti ako veci jazykových kontaktov sú venované samostatné kapitoly (podobne ako jestvujú prieniky s kapitolami o slovotvorbe, dialektológii, lexikografii, frazeológii či onomastike), náš obraz klasifikácie lexiky je len výberovým náčrtom relevantných momentov vplývajúcich na posuny v lexikologickom myslení.

4.1. LEXIKA Z HĽADISKA SPISOVNOSTI

V tejto časti venujeme pozornosť len novším úvahám o špecifikách niektorých strátov/variet národného jazyka a ich lexike, ktoré reflektujú posuny v chápaní funkčnosti spisovnosti a nespisovnosti, ako aj podôb kodifikácie v komunikácii 21. storočia. Robíme to aj s ohľadom na komplementaritu s pertraktovanými náhľadmi na lexiku na iných miestach tejto štúdie v mene eliminácie duplicity. Inde totiž poukazujeme na isté premeny lingvistického myslenia v hlbšom historickom ponore. Ten nám odkrýva fakt, že v 90-ročných dejinách časopisu sa striedali viac puristické stratégie jazykovedného výskumu s viac liberálnymi. Dané preferencie sa v príslušných obdobiach prejavovali celoplošne nielen v rámci triedenia lexiky či celej lexicológie, ale naprieč všetkými jazykovednými disciplínami.

V slovenskej štrukturalistickej jazykovede v 2. polovici 20. storočia sa v synchronii viac-menej sústreďovala pozornosť na štruktúrne modelovanie spisovného jazyka a na jeho uzákoňovanie v kodifikačných dielach bez zreteľa na komunikačnú prax. Zmena nastáva až pod vplyvom pragmaticko-komunikačného nazerania na prirodzené fungovanie celého bohatstva národného jazyka. Opierajúc sa aj o stanovisko Komisie pre spisovné slovanské jazyky Medzinárodného komitétu slavistov to osvetľuje J. Bosák, keď píše: „Štruktúrnosť nie je jediným kritériom pri kodifikácii, kodifikácii majú predchádzať rozsiahlejšie a systematickejšie sociolingvistické výskumy. Treba rešpektovať aj tolerantnejšiu, liberálnejšiu normu, odporúčať alternatívy, menej prikazovať, viac vykladať, nielen stereotypne poučať. – Nemožno dnes hovoriť „o úpadku jazyka“, je tu iba isté zaostávanie za čoraz rýchlejšími a náročnejšími potrebami komunikácie.“ (Bosák 2001, s. 286 – 291).

Tak sa na prelome storočí záber na skúmania legitímnej lexiky rozširuje aj za hranice jednoznačnej spisovnosti. Časť slovenských jazykovedcov si cibrí senzibilitu voči jazykovým inováciám v zmysle štandardizácie aj životaschopných, používaných, a teda potrebných (hoci a priori „nie celkom“ spisovných) prostriedkov najmä v hovorenej komunikácii – porov. napríklad štúdiu F. Ruščáka o štandarde (2014, s. 55 – 65).³ Pritom sa konštatuje posun od strohého preskriptivizmu k deskriptiviz-

³ Pri konštatovaní rozpinania štandardu F. Ruščák vysvetľuje, že otváranie spisovného útvaru národného jazyka smerom k štandardu a jeho jazykovým prostriedkom neprináša riziko akejsi „devalvá-

mu a explanácii kultúrnej a sociálnej varírovanej komunikácie používateľov jazyka. Takto sa v slovenských teoretických klasifikáciách lexiky aj na stránkach SR po novom venuje pozornosť subštandardným slovám vrátane slangizmov – porov. Z. Sedláčková (2012, s. 12 – 30), ako aj spisovno-nespisovným výrazom z reči profesionálov v práci, čiže profesionalizmom/staršie žargonizmom – O. Orgoňová – A. Bohunická – J. Beňová (2020, s. 28 – 41). Jedna odvážna lastovička sa ukázala už skôr v podobe psycho-socio-lingvistickej sondy do slangu alkoholikov z pera psychológa V. Haringa (1976, s. 363 – 370). V nej sa demonštruje, ako uplatnením metódy riadeného rozhovoru možno elicitovať autentické pomenovania používané vybranou societou.

Naznačené smerovanie je prísľubom, že slovenská lingvistika dobehne deficit za inými zahraničnými jazykovedami a výraznejšie sa prikloní nielen k sociolingvisticke, ale aj k lingvopragmatickým inšpiráciám a kvalitatívnym skúmaniam hovorenej podoby rečovej komunikácie individuálnych aktérov aj viacerých interaktantov za hranicami „rigídnej spisovnosti“. Potom aj pozvanie na *kafčo* bude akceptované ako lexikálne spestrenie (ergo hodnotové obohatenie) uprostred administratívnej komunikácie tak, ako na to upozorňuje F. Ruščák (2014, s. 55 – 65).

4.2. LEXIKA Z HĽADISKA ŠTÝLU

Prístupy k triedeniu lexiky z hľadiska štýlu sa objavujú v SR v súvisi s prípravou „Peciarovho“ výkladového *Slovníka slovenského jazyka* (1959 – 1968). Konceptiu štylistickej klasifikácie lexiky prezentuje v čísle venovanom príprave tohto normatívneho slovníka M. Šalingová (1955, s. 40 – 49). Primárne štylistické triedy slov kopírujú triedenie štýlov. V 50. rokoch sa vymedzujú podľa toho tieto lexikálne triedy slov: *hovorové slová, odborné slová* (a ich špecifikácie ako *lekárske, archeologické, astronomické, fyzikálne, historické, matematické* atď.), *novinárske*.

V triedení M. Šalingovej (i nasledujúcich) figurujú následne namiesto „umeleckých slov“ *básnické slová (poetizmy) a knižné slová*. Aj v súvisi s rečníckym štýlom sa autorka „odkláňa“ od priameho označenia slov ako „rečníckych“ a namiesto nich sa vymedzujú slová *biblické* a opätovne aj *knižné a básnické*.⁴ Pre potreby normatívneho slovníka (spisovného) jazyka následne vedome vyčleňuje oproti nociónálnym slovám aj lexikálne triedy slov, ktoré nie sú príznakové štylistickou hodnotou, ale

cie“ spisovnosti. Jeho slovami: ... „štandardná komunikácia sa riadi princípmi komunikačnej akceptovateľnosti a všeobecnej prijateľnosti tých jazykových (zvukových, gramaticko-tvarových, gramatických a lexikálnych) jednotiek, ktoré implikujú kultúrnosť prejavu, teda neráta s rozličnými modifikáciami a vulgarizačnými konotáciami...“ (Ruščák 2014, s. 62).

⁴ Stotožňuje sa pritom s ponímaním rečníckeho štýlu podľa F. Trávníčka. Nemá ísť o štýl „orátor-ský“ s typickými znakmi patetickosti či citovej „vzrušenosti“, ale o štýl prejavov pre širokú verejnosť. Môže ísť napríklad o politické či popularizačné prejavy.

znakmi, ktoré sú súčasťou jadra lexikálneho významu. Tak venuje pozornosť aj odlišovaniu podôb expresívnych významových odtienkov (to je v súčasnej lexikológii vecou tzv. hodnotiacej lexiky a skúma ju lexikálna sémantika). Napokon vyčleňuje aj tzv. *detské slová*.

S vedomým krížením lexikálnosémantických a štylistických kritérií sa stretáme následne aj mimo časopisu SR napríklad v triedení lexiky v učebnici P. Ondrusa – J. Horeckého – J. Furdíka (1980). Kritériá na triedenie lexiky boli vytvorené aj pre potreby KSSJ. V porovnaní s koncepciou M. Šalingovej sa objavuje v štylistickom triedení aj skupina *administratívnych slov* a mení sa názov novinárskych slov na *publicistické*. Odborné slová sú v „hľadáčku“ autorov koncepcie aj v samostatnej podkapitole KSSJ nazvanej *Terminológia* – porov. napríklad predslov 3. vydania KSSJ v roku 1997, s. 29; 33. Táto klasifikácia lexiky zo štylistického hľadiska je zachovaná aj v najnovšom SSSJ (1. diel 2006).

Na stránkach SR sa v 80. rokoch osobitne venovala pozornosť lexike žánrov inklinujúcich k umeniu. D. Slančová (1981, s. 149 – 156) v tejto súvislosti predstavila výsledky exaktného matematicko-štatistického spracovania lexiky esejistických textov. Kvalitatívne v nich len potvrdzuje prítomnosť už vymedzených štylistických tried slov. V sumarizácii konštatuje, že esejistický štýl stojí zreteľne medzi umeleckým a náučným štýlom s miernym príklonom k náučnému.

E. Tibenská (1981, s. 88 – 96) sa v 80. rokoch sústreďuje na kvalitatívnu interpretáciu lexiky vedecko-fantastickej literatúry, pričom v rámci nej distribuuje zozbieraný lexikálny materiál do jestvujúcich tried štylisticky príznakových prostriedkov. Až M. Pisárčiková na pozadí lexikografického výskumu posúva poznanie o jednej štylistickej vrstve lexiky, konkrétne o knižnej lexike (1982, s. 84 – 92). Reflektuje pritom aj diskusiu o SSJ (porov. SR 1966, s. 76 – 112, najmä príspevok J. Mistríka na s. 84). Na jednej strane spresňuje členenie knižnej lexiky na horizontálnej osi v súlade s jestvujúcou klasifikáciou funkčných štýlov a konštatuje, že knižná lexika ako vec písomnej komunikácie vo verejnej sfére prechádza naprieč ostatnými štýlmi verejného styku (náučným, administratívnym či publicistickým). Súčasne identifikuje jej miesto vo vertikálnom (hodnotovom) členení štýlov ako lexiku vysokého štýlu.

V priebehu vývinu úvah o štylistickej klasifikácii lexiky sa podchvíľou narážalo na to, že jestvujúce klasifikácie nie sú jednoznačne objektívne a verifikovateľné. V 60. rokoch sa im (najmä vo vyššie spomenutej diskusii k SSJ) včítala napríklad istá intuitívnosť spätá s absenciou frekvenčných výskumov lexiky. V 80. rokoch 20. storočia vyšla *Štylistika* J. Mistríka (1. vydanie 1985), do ktorej inkorporoval výsledky matematicko-štatistického spracovania množstva textov. Tieto výskumy, podobne ako využívanie najnovších korpusových nástrojov, nepodnietili kvalitatívne zmeny v štylistickom triedení lexiky.

4.3. LEXIKA Z HĽADISKA ČASU

Časové hľadisko sa tradične zohľadňuje v systematických klasifikáciách lexiky od začiatkov formovania predmetu lexikológie, o čom svedčia prvé návrhy členenia slovnej zásoby od M. Šalingovej (1955, s. 40 – 49) a od J. Horeckého (1956, s. 64 – 70), ktoré sa objavili na stránkach časopisu.

Vo svojej lexikograficky koncipovanej klasifikácii považuje M. Šalingová za relevantné vyčleniť lexiku s príznakom zastaranosti oproti časovo bezpríznakovým, bežným slovám. Autorka v rámci staršej vrstvy slov rozlišuje archaizmy (ktoré sa v bežnom jazyku nepoužívajú a vyskytujú sa obyčajne v umeleckých textoch, napr. *lup*, *meruôsmý rok*, *činnovník*) a zastarané slová, ktoré „sa dnes vôbec nepoužívajú, ale sú dôležité pre poznanie hospodárskeho a kultúrneho vývinu nášho národa“ (1955, s. 47), napr. *vedma*, *vedomec* (vedec), *dever* (švagor, mužov brat), *dežma* (druh poddanského poplatku, desiatok) – pravda, kritérium vyčlenenia druhej skupiny ponechávalo množstvo nezodpovedaných otázok o jej rozsahu.

Horeckého lexikologická klasifikácia časovo príznakovej lexiky je bohatšia. Autor v nej vyčleňuje aj neologizmy a okrem dvoch základných skupín – novej a staršej (zanikajúcej, zriedkavej) lexiky – načrtol už aj členenie lexiky s príznakom zastaranosti na podskupiny historizmov (pojmov z histórie) a archaizmov (zastarané slová) a lexiky s príznakom novosti na vlastné neologizmy a „neologizmy, ktoré si autor vytvoril len ad hoc, pre potrebu daného útvaru a potom obyčajne zanikajú (napr. *málorysý človek* ako protiklad k *veľkorysý človek*)“ (Horecký 1956, s. 70), teda v dnešnej terminológii okazionalizmy.

Zatiaľ čo vnútorná diferenciacia novej lexiky bola pomerne jasná, k objasňovaniu členenia lexiky s príznakom zastaranosti sa jazykovedci opakovane vracali. Čiastkový pokrok predstavovala štúdia P. Ondrusa s názvom *Archaizmy a historizmy v súčasnej spisovnej slovenčine* (1972, s. 92 – 95). V nej stanovuje autor hranice medzi archaizmami a historizmami tak, že za historizmy považuje slová, „ktoré sa prestali aktívne používať a prešli do pasívneho slovníka preto, že sú pomenovaniami takých pojmov a javov, ktoré sa prestali používať a zanikli v našom živote“ (s. 95). Na druhej strane archaizmy sú v Ondrusovom vymedzení slová, ktoré vypadli z aktívnej slovnej zásoby z toho dôvodu, že namiesto nich sa začali používať iné slová, napríklad *biednik* (úbožiak), *dobrodej* (dobrodinec), *bunt* (odboj). Autor si všima synonymiu ako dôležité kritérium na odlíšenie týchto dvoch skupín, pričom synonymné výrazy majú v jazyku určitého obdobia len archaizmy, nie historizmy.

Staršia lexika zamestnávala hlavne lexikologickú teóriu a lexikografiu, len ojedinelé boli materiálové analýzy, aké predstavuje štúdia G. Horáka *Z archaizmov v reči Martina Kukučina* (1964, s. 74 – 79), v ktorej sa opisujú archaické slovesá typu *niešť*, konkrétne *liazť* (liahnúť), *rieť*, *hriebsť*, *krásť* a *prepásť sa*. Na druhej strane články, ktorých témou bola nová lexika, boli prevažne materiálovo orientova-

né, početnejšie, často zamerané na evidovanie konkrétnych prírastkov do lexikálnej zásoby. V nich sa sledovala nová lexika v previazanosti s mimojazykovými faktormi, ktoré priamo zapríčinili dynamiku. Napríklad v článku J. Horeckého *Kozmické lety a rozvoj našej slovnej zásoby* (1960, s. 132 – 137) sa analyzujú jazykové výrazy a spojenia, ktoré sú späté so snahou o dobytie vesmíru a rozvojom kozmických výskumov. Autor konštatuje, že slovenčina na tieto mimojazykové skutočnosti nereaguje výrazným prírastkom nových slov (či už tvorením alebo preberaním), ale dynamika sa prejavuje skôr na úrovni významových posunov jestvujúcich slov či ich frekvencii (porov. *vesmírna loď*, *vesmírna stanica*, *vesmírna príťažlivosť*, *kozmickej prach*, *kozmickej žiarenie*, *kozmickej teleso*, *umelá družica*, *vesmírna raketa*). Od 90. rokov sa v rámci rozličností zachytávajú hlavne nové slová anglického pôvodu. V príspevkoch od J. Jacka sú zachytené hlavne neologizmy z oblasti športu, a to *bejzbal*, *mečbal*, *setbal*, *softbal* (1996, 318 – 320), *snowboard*, *snowboardista*, *snowboarding* (1997, s. 127), *in-line hokej* (1998, s. 317), *empair*, *empairový rozhodca* (1998, s. 255 – 256), *short track* (2002, s. 190 – 191), do rozličností pribúdajú však aj profily lekárskeho, ekonomického a iných neologizmov: *handicap* od L. Dvonča (1998, s. 375 – 377), *bypass* od S. Ondrejoviča (2018, s. 222 – 223), *startup* od J. Wachtarczykovej (2015, s. 127 – 130). V súvislosti so vstupom Slovenska do Európskej únie mapuje M. Ološtiak „euroslová“ ako *eurozákon*, *euronovela*, *euroústava*, *europjekt*, *eurokampaň*, *eurovoľby*, *eurobankovka*, *eurozóna* (2005, s. 378 – 381). Inovácie v podobe preberania internacionalizmov anglického pôvodu so sebou prinášajú zvýšený záujem o ortografickú, gramatickú i sémantickú adaptáciu. Autori sa pri evidovaní výskytu neologizmov po roku 2010 stále častejšie opierajú o dáta v Slovenskom národnom korpuse.

Na konci 80. rokov a hlavne v 90. rokoch stúpa záujem o okazionalizmy, pričom štúdie nadväzujú na českú monografiu o neologizmoch od O. Martincovej (1983) a takisto na vymedzenie K. Buzássovej (1979) mimo stránok časopisu, ktorá rozlišuje languové určenie neologizmov od parolovej povahy okazionalizmov. J. Kesselová ponúkla do SR článok, v ktorom si všima príznak novosti v ozvlášťujúcej funkcii. Autorka sleduje slovotvorné postupy využité pri tvorbe nových pomenovaní vzťahujúcich sa na vymyslené predmety a deje v literatúre science-fiction (1988, s. 93 – 99). J. Jacko (1992, s. 19 – 25) si vo svojom príspevku všima, ako súvisia slovotvorné inovácie s novými spoločensko-politickými pomermi po 17. novembri 1989. Bližšie analyzuje pomenovania osôb slovotvorného typu: *-č* (*krágl'ovač*, *preverovač*, *prevracač kabátov*), *-teľ* (*vylučovateľ*, *donucovateľ*), *-ník/-nik* (*sekerník*, *celibátnik*), *-ár* (*prestavbár*, *hladovkár*, *korytár*), *-ista* (*heavymetalista*, *nomenkaturista*, *lágrista*). Nové slovesá v ním sledovanom materiáli vznikli najmä univerbizáciou: *genocidovať*, *metálovať*, *zjazdovať*, *iniciovať*) (s. 25). Slovotvorným okazionalizmom sa vo svojom článku venuje aj Ľ. Valeková – dnes Liptáková (1993,

s. 72 – 77), ktorá analyzuje individuálne autorské slová D. Heviera v literatúre určenej detskému čitateľovi.

L. Liptáková svojím príspevkom *Komunikačno-pragmatická dimenzia okazionalizmov v hovorených prejavoch* (1997, s. 30 – 38) posúva ďalej lingvistickú analýzu okazionalizmov tým, že pri nej zohľadňuje sociálnu a pragmatickú dimenziu. Sleduje okazionalizmy v súkromnej komunikácii v rodine a medzi priateľmi, vo verejnom komunikačnom prostredí – v mediálnej sfére, v študentskom prostredí. Štúdia je dôležitá tým, že nadväzuje na sociolingvistickú líniu výskumov orientovaných na hovorenú reč, ktorých hybnou osobnosťou bol J. Bosák.

Za významný počin sa na Slovensku považovalo vydanie českého slovníka neologizmov od O. Martincovej a kol. (1. časť 1998, 2. časť 2004), jeho druhej časti boli na stránkach SR venované až dve recenzie (Horecký 2006, s. 47 – 48; Mitter 2006, s. 161 – 170). Pravda, sústavné evidovanie neologizmov v rámci rozličností a iné iniciatívy nevyústili do obdobného slovenského slovníka neologizmov.

4.4. LEXIKA Z HĽADISKA PÔVODU⁵

Citát:

„Niektorí čitatelia žiadajú nás, aby sme tvorili nové slová miesto cudzích slov; ale to nie je cieľom nášho snaženia, lebo každé nové slovo stretáva sa s veľkým odporom. Preto uznávame len takýto postup: cudzie slová, čo sa už staly časťou slovenského slovníka, neslobodno bez príčiny vylučovať zo spisovnej reči. Iba dobré domáce slovo môže nahradiť cudzie slovo, a to len vtedy, ak domáce slovo naozaj v ľude alebo v spisovnej reči žije.“ (*Nové slová*, 1932/1933, s. 215)

Predmetom záujmu jazykovedcov sú od počiatku časopisu lexikálne výrazy rôznej proveniencie. Ako ukazuje citát, lingvisti sa od prvého ročníka SR neuzatvárali pred ich prenikaním do slovenčiny. (Osobitne sa rieši, pravda, otázka bohemizmov v slovenčine, čomu v tomto prehľade venujeme len okrajovú pozornosť.) Do polovice minulého storočia prevažovali v SR na túto tému len malé články, prípadne niekoľkoriadkové rozličnosti. Išlo o poučenia, v ktorých sa v binárnej optike venuje pozornosť odlišovaniu správneho od nesprávneho. Tak sa napríklad má čitateľ vyhnúť nesprávnemu slovu **zemedelstvo* používaním slova *poľnohospodárstvo*, či má používať výraz *čistokrvný*, nie **čistokrevný*, alebo *sebecký*, nie **sobecký*. Ako nevhodné sa hodnotí tiež slovo **nabídkové (pokračovanie)* a namiesto toho treba písať aj hovoriť *ponukové pokračovanie*. Takýchto niekoľkoriadkových heslovitých poučení o správnych výrazoch sú v 30. rokoch v každom čísle desiatky.

Zmienku si zaslúžia galicizmy (slová francúzskeho pôvodu). Tie mali v lexike od 30. rokov 20. storočia „privilegovanú“ pozíciu. Ani v prevažujúcom puristickom období

⁵ Problematike jazykových kontaktov sa v jubilejnom čísle venuje sústredenejšia pozornosť v samostatnej štúdii M. Ološtiaka a S. Rešovskej.

neboli vnímané ako „nevhodné“ cudzie slová v slovenčine, nanajvýš sa venovala pozornosť potrebe (najmä) ich pravopisnej adaptácie, aby sa „obľahčila výslovnosť čitateľom, čo nevedia po francúzsky“. Tak slová *cheviot, *chevreaux či *chiffon treba písať foneticky v podobe ševiot, ševro a šifón. Zaujímavé pritom je, že sa vôbec nevysvetľuje význam týchto slov, len sa konštatuje, že sú už vžitá a získali si domovské právo (1938/1939, s. 71). Podobne to je v článkoch *Communiqué = komuniké*. – 1938/1939, s. 69 či *Defaitismus = defetizmus*. – 1938/1939, s. 71. Zaujímavo znie poučenie o francúzskom slove *brošúra*, ktoré sa má vyslovovať s neadaptovaným „š“ (z pôvodného „slova „brochure“, totiž podoba *brošúra* je vulgárna (1936/1937, s. 307). Inde pri slove *žoviálny* sa zasa argumentuje, že cudzie slová adaptované tvaroslovne treba adaptovať aj pravopisne, teda ak sa k francúzskemu prídavnému menu „jovial“ pridala slovenská koncovka, treba adaptovať aj pravopis, a to v zmysle „píš ako počuješ“ (1938/1939, s. 128). Z uvedených príkladov vidno, že vôľa akceptovať slová francúzskeho pôvodu do slovenčiny je jasná, pravidlá adaptácie sú pritom nejasné a nejednotné.

V prvej polovici 20. storočia sa objavilo aj niekoľko článkov o cudzích slovách iného pôvodu než francúzskeho. H. Bartek (1934/1935, s. 1 – 6) sleduje cudzojazyčné vplyvy v slovenčine z dávnejších predpisovných období (z latinčiny, nemčiny, maďarčiny), pričom konštatuje, že v slovenčine majú zostať len vžitá slová⁶. Nadväzuje na A. Bernoláka a cituje príklady z jeho *Slowára*, v ktorom autor „započal boj“ proti zbytočným slovám. H. Bartek cituje z neho desiatky príkladov, ktoré A. Bernolák označil ako nepotrebné (medzi nimi *kurírovať* – lebo máme vlastné „liečiť“, *bajúzisko* – lebo máme „fúzisko“, *cajchovať* – lebo máme „značiť“, *griska* – lebo máme „krupica“, *šacovať* – lebo máme svoje „cenit“, *špacírka* – lebo máme „prechádzka“ a pod.). Čas ale ukázal, že jazyková prax je nepredvídateľná a regulačné úsilie autority sa ukazujú dnes ako nespoľahlivé či neúčinné. Vyššie uvedené ilustračné príklady „nepotrebných“ slov prežili v rôznych útvaroch národného jazyka dodnes. Pravda, iné výrazy odporúčané Bernolákom na vyškrtnutie zo slovenčiny skutočne zanikli bez toho, aby bolo odkryté pravidlo „životaschopnosti“ slov.

Osobitne sa v SR venuje priestor „slavizmom“. V tomto období sa hľadá ich zdroj v zredukovanej optike len v jednotlivých literárnych dielach (napríklad rusizmy pochádzajú z diel Vajanského či Záborského, juhoslavizmy z Kukučina (Dom v stráni) či polonizmy z prekladov napríklad Mickiewicza (Bobek 1937/1938, s. 11 – 18, 103 – 107, 154 – 162, 213 – 224, 262 – 264, 300 – 302). To všetko boli ešte akési „prvolezecké“ postrehy. Komplexnejšie a systematickejšie sa potom zdrojom preberania, ako aj produktom preberania slov venuje J. Ružička v štúdiu o prevzatých slovách v slovenčine (1950/1951, s. 69 – 77).

⁶ Kritérium „vžitosti“ je o takmer 70 rokov neskôr hodnotené ako vágne. Tak na to explicitne upozorňuje K. Buzássyová: „Pojmy vžitost' a všeobecná zaužívanosť sú totiž dosť vágne pojmy“ (Buzássyová 2002, s. 159 – 164).

Ide o pomerne komplexnú štúdiu. V nej ucelene menuje východiskové jazyky preberania do slovenčiny od najstarších čias po súčasnosť (gréčtina, latinčina, neskôr nemčina, čeština, maďarčina, rumunčina, od 18. storočia poľština, srbčina, od 19. storočia ruština) a z nich ilustračne vyratúva jestvujúce prevzatia do slovenčiny. V štúdiu tiež podáva výklad tzv. dvojjakých prevzatí (etymologických dubliet), ako sú napríklad *kostol* aj *kaštieľ*. Tiež poukazuje na spätné prevzatia (napríklad slovo *pištoľ* je prevzaté z francúzštiny, pôvod má ale v slovanskom *pištala*). V práci je predstavený aj pojem kalk. Štúdiu ukončuje konštatovaním, že cudzie slová treba preberať s mierou, pretože nadmerné používanie cudzích slov „vzbudzuje u poslucháča alebo čitateľa oprávnený dojem namyslenosti alebo afektovanosti hovoriaceho (píšuceho)“ – Ružička 1951, s. 77.

V polovici 20. storočia sa úsilia jazykovedcov vzhľadom na lexikológiu sústredili jednak na tvorbu výkladových slovníkov, jednak na tvorbu terminológie. Pokiaľ ide o skúmania preberania slov, nie sú teoreticky dôsledne rozpracované podoby adaptácie lexikálnych prevzatí – uvažuje sa prevažne o pravopisnej či tvaroslovnej (a súčasne aj slovotvornej) adaptácii, teda lexikálna či štylistická adaptácia nie je ešte na programe dňa (porov. Ružička 1550/1951, s. 70 – 72; Šalingová 1954, s. 90 – 98; Jóna 1960, s. 242 – 253).

V štúdiu Š. Vragaša (1961, s. 220 – 225) sa spomína fenomén „medzinárodnosti“ (internacionalizácie) slov spravidla gréckeho alebo latinského pôvodu, resp. umelých slov utvorených na báze gréckych a latinských základov slov, ktoré našli miesto v *Slovníku slovenského jazyka* (1959 – 1968). Š. Vragaš ale nerieši teoretické aspekty slov rozšírených do viacerých jazykov, sústreďuje sa len na nedôslednosť označovania ich pôvodu a zapisovania ich výslovnosti v SSJ.

Zaujímavou aplikáciou poznatkov o cudzích slovách je teória tzv. zradných slov (falošných priateľov prekladateľa), ktorá poukazuje na formálno-obsahové asymetrie slov cudzieho pôvodu vo východiskovom a cieľovom (preberajúcom) jazyku. Jej korene sú v diele francúzskych autorov M. Koesslera a J. Derocquignyho o „falošných priateľoch“ alebo zradách anglickej lexiky (koncipovanom ako rady prekladateľom) z 20. rokov 20. storočia. V SR túto translátologickú aplikáciu prezentuje s istým časovým posunom L. Trup na materiáli hispanizmov v slovenčine (1981).

Originálnym prístupom ku skúmaniu lexikálnej cudzosti sú kultúrne a sociálne podmienené skúmania cudzích slov na pozadí širšej teórie cudzosti (xenológie). Tak to prezentuje vo svojej štúdiu A. Faragulová (2013, s. 259 – 273). Tá v korelácii so sociokulturologickými skúšaniami cudzosti tímom okolo J. Dolníka (porov. publikáciu J. Dolníka a kol. *Cudzosť – jazyk – spoločnosť*, 2015) inovačne reflektuje cudzie slová v širšom kontexte cudzích kultúrnych a sociálnych prvkov (xenosov). V kontexte globalizácie doby a jeho prejavmi na Slovensku A. Faragulová explanuje príčiny a podoby intenzifikácie „povinného“ používania, resp. nadužívania, interna-

cionálnych výrazov či celých fráz (ako napríklad *Bookni mi roomu, idem na call!*) v reči zamestnancov nadnárodných korporácií. Tým vrcholí nazeranie na cudziu lexiku cez prizmu používateľa – človeka ukotveného v istom mimojazykovom kontexte a interpretujúceho cudzostné javy cez vlastný hodnotový svet.

Najnovšie registrujeme v SR štúdiu R. Sehnala o talianizmoch (2020), teda otázky sledovania slov cudzieho pôvodu v slovenskej lexike neprestali byť predmetom záujmu lingvistov (vrátane lexikológov) dodnes. Nesporne najkontroverznejšou (ako najpočetnejšou a dynamicky narastajúcou) cudzojazyčnou lexikálnou vrstvou sa stali za posledné desaťročia anglicizmy. Im sa venuje veľa pozornosti aj v jazykovej politike, jazykovej kultúre, kontaktológii či v sociolingvistike.

5. ZÁVER

Prvé dve dekády existencie časopisu patrili hlavne formálnej stránke slova – etymológii, deklinácii, otázkam terminológie a cudzojazyčných vplyvov. Uvažovanie o významových aspektoch lexiky v tom období možno charakterizovať ako predteoretické.

K systematickému formovaniu lexikologickej teórie – vo vzťahu k lexikálnej sémantike a klasifikácii lexikálnej zásoby – dochádza od 50. rokov 20. storočia. Otázky klasifikácie lexiky majú o niečo rýchlejší spád vzhľadom na projekt výkladového slovníka. V 50. rokoch už vďaka J. Horeckému či M. Šalingovej existuje solídna klasifikácia slovnej zásoby opierajúca sa o kritériá relevantné aj v súčasnosti (časový príznač, pôvod, štýlová príslušnosť, spisovnosť). K vyvrcholeniu teórie lexikálnej sémantiky dochádza v 70. a 80. rokoch a predstavuje ju systémovolingvistická klasifikačná teória významu. Metodologicky smerodajné články publikuje v Slovenskej reči Vincent Blanár. Juraj Dolník navyše ponúka na stránkach časopisu cyklus príspevkov k jednotlivým systémotvorným vzťahom, v ktorých vyriešil základné problémy lexikálnosémantickej stavby slovenčiny.

V 90. rokoch sa prejavuje v lexikologických príspevkoch dôležitý metodologický obrat. Ten spočíva jednak v pragmatizácii sémantiky v podaní J. Dolníka, ktorý nadväzuje na idey prototypovej teórie významu, ako aj v rozvíjaní sociolingvistickej línie výskumov orientovaných na hovorenú reč, ktorých hybnou osobnosťou bol J. Bosák. Tradičné lexikologické otázky (napríklad cudzie slová v slovenčine) sa po roku 2000 interpretujú v širších sociálnych a kultúrnych súvislostiach (cudzí slová ako typ xenosu – cudzieho kultúrneho a sociálneho prvku).

Literatúra

- BLANÁR, V. (1984): *Lexikálno-sémantická rekonštrukcia*. Bratislava: VEDA.
BUZÁSSYOVÁ, K. (1979): O vzťahu potenciálnych a príležitostných odvodených slov k jazykovej norme. In: *Z teórie spisovného jazyka*. Bratislava: VEDA, 124 – 128.

- DOLNÍK, J. (2003): *Lexikológia*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- DOLNÍK, J. a kol. (2015): *Cudzost' – jazyk – spoločnosť*. Bratislava: Iris.
- FILIPEC, J. (1961): *Česká synonyma z hlediska stylistiky a lexikologie*. Praha: Nakl. Československé akademie věd.
- HORECKÝ, J. (1971): *Slovenská lexikológia*. Bratislava: SPN.
- KRÁTKY SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA (1997). Red. J. Kačala – M. Pisárčiková. 3., dopl. a preprac. vyd. Bratislava: Veda.
- MARTINCOVÁ, O. (1983): *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*. Praha: Univerzita Karlova.
- MARTINCOVÁ, O. (1998): *Nová slova v češtině. Slovník neologizmů*. Praha: Academia.
- MARTINCOVÁ, O. (2004): *Nová slova v češtině 2. Slovník neologizmů*. Praha: Academia.
- MISTRÍK, J. (1985): *Štylistika*. Bratislava: SPN.
- ONDRUS, P. (1972): *Slovenská lexikológia 2*. Bratislava: SPN.
- ONDRUS, P. – HORECKÝ, J. – FURDÍK, J. (1980): *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia*. Bratislava: SPN.
- PRAVIDLÁ SLOVENSKÉHO PRAVOPISU (2013). Red. M. Považaj. 4., nez. vyd. Bratislava: Veda.
- SLOVNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKA. 6 zv. (1959 – 1968). Red. Š. Peciar. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKÉHO JAZYKA. A – G (2006). Red. K. Buzássyová. Bratislava: Veda.
- SLOVNÍK SÚČASNÉHO SLOVENSKÉHO JAZYKA. H – L (2011). Red. A. Jarošová – K. Buzássyová. Bratislava: Veda.
- ZIMA, J. (1961): *Expresivita slova v súčasnej češtině: studie lexikologická a stylistická*. Praha: Nakl. Československé akademie věd.

Internetové zdroje

- ^[1] <https://slovník.juls.savba.sk/> (Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV, cit. 29. 10. 2022)